

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ב"ה

תיק 865704/1

בבית הדין הרבני האזורי צפת

לפני כבוד הדיינים:

הרב אוריאל לביא – אב"ד, הרב חיים בזק, הרב יוסף יגודה

התובעת: פלונית (ע"י ב"כ עו"ד רות אשרף ממך)

נגד

הנתבע: פלוני

הנדון: גירושין

פסק דין

תביעת האישה לגירושין הוגשה לפני חמש שנים וחצי, והתקיימו דיונים במעמד שני הצדדים. הדיון האחרון התקיים בפנינו ביום י"ז סיון תשע"ג (26/05/2013). לאחר מכן הבעל מצא את הדרך לצאת לחו"ל למרות צו עיכוב היציאה מהארץ שעמד כנגדו, נמצא כעת באוקראינה, ומזה כשלוש שנים וחצי שלא שב לארץ ומעגן את אשתו. ההחלטה לנהוג בו הרחקות דר"ת לא הועילה, וכן כל השליחים שנשלחו לבעל מטעם בית הדין לשכנעו לתת את הגט בהסכמה, העלו חרס בידם, ובית הדין התבקש לדון האם בנסיבות אלו אפשר לפסוק לכפות את הבעל לתת גט.

עוד יצוין כי ביום ו' חשון תשע"ד (10/10/2013) ניתן, על ידי הדיינים החתומים מטה, פסק דין לחיוב הבעל בגירושין, וזאת על יסוד הנימוקים המפורטים באותו פסק דין, אלא שבאותו מועד הבעל עדיין היה בארץ ולא הייתה קיימת העילה של עיגון האישה. אך כעת לאחר שהבעל עזב את הארץ, מסרב לשוב ומעגן את אשתו ללא הצדקה, נסיבות אלו מצדיקות פסיקת כפיית הבעל לגירושין, כשהעילה היא עיגון האישה.

הטור אבן העזר סי' קנד הביא מתשובת אביו הרא"ש וכתב:

"וששאלת אישה שיראה מבעלה שילך לארץ אחרת ושואלת שיגרשנה או שישבע שלא ילך. תשובה – אם ידוע שדעתו לילך ישביעוהו שלא ילך או יכפוהו שיגרשנה לזמן קודם שילך.

וששאלת מי שטוענת שיכפוהו לבעלה שיגרשנה מפני שהוא מוכתב למלכות והוא בורח ממקום למקום ואינו רשאי לעמוד במקום אחד מפני סכנת נפשות. תשובה – דבר זה תלוי בחקירת הדיינים. אם הדבר ידוע שאינו רשאי לעמוד במקום שנישאת מפני סכנת נפשות, אין לך טענה גדולה מזו, כיון שאינו רשאי לישאר אצלה והיא אינה חייבת לילך אחריו לארץ אחרת, וכופין אותו לגרשה."

וכן פסק בשו"ע סעיפים ח' ו-ט'.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ובשו"ת עונג יום טוב סי' קסח כתב:

"ואף שהגרא ז"ל כתב על דברי המחבר (בסימן קנ"ד) שהביא תשובות הרא"ש ז"ל שאם ידוע שהאיש אינו רשאי לעמוד במקום שנשאה מפני סכנת נפשות כופין אותו לגרשה. וכתב הגרא ז"ל ע"ז ג"כ כנ"ל, ר"ל דכל שאינו מפורש בהדיא בגמרא דכופין אין כופין. ואף על גב דמונע תשמיש ומזונות כופין מ"מ מפני שאינה רוצה לצאת אחריו לא איתמר בהדיא דכופין עכ"ל הגרא ז"ל. מ"מ הכא בהאי עובדא מונע מכל וכל דכיון שהוא בשבי לעבודה קשה במה יפרנסנה גם לא יבא אל ביתו לעולם. ואף שהוא אנוס בדבר עכשיו. הא לא עדיף מנולד לו ריח הפה דכופין אעפ"י שהוא אנוס."

וכן בשו"ת זקן אהרן (הלוי, סימן קמט) כתב:

"דהא דאין כופין אלא באותם שמנו חכמים, הוא משום שחכמים שיערו שיכולה האישה לעמוד עם בעלה בשאר מקרים (והרמב"ם דסבירא ליה שכופין במאס עלי משום שסבירא ליה דאי אפשר לעמוד בזה), וכל זה כשדר עם אשתו, אך כשאין דר עמה, אין צורך למשנת כופין, שלא אמרו חכמים תעמוד האישה בלא בעל וכו', ואין צורך שימנו אותה עם המומין, כי אין היקש בין ההעדר ובין מציאות אף על פי שאינה מציאות שלימה, על דרך שאמרו 'טב למיתב טן דו מלמיתב ארמלו' ולהכי האומרת שאין לבעלה גבורת אנשים וכן באינו מוליד וטוענת בעינא חוטרא לידי, כופין להוציא אף שאלו לא נימנו במשנה, ועל זו הדרך מי שמוכתב למלכות שאינו יכול לעמוד עם אשתו כופין, וכן מי שהניח אשתו עגונה באלמנות חיות ואינו זן ואינו בא עליה וכו', כופין לגרש. ומעתה לא יקשה עוד לדעת הרא"ש שכתב דאין כופין אלא השנויין במשנה, והאיך כופין מוכתב למלכות, מפני שאותם שאין כופין הם אותם היושבים עם האישה אלא די שבו איזה מום וכו', אבל נסתמא בשתי עיניו, נחתכו ב' רגליו או ידיו דיצא מכלל אישות, כופין."

ובתשובת חכם צבי סי' א' כתב:

"אבל היותר נראה לי נכון הוא דבכל המצות כופין מלבד בגיטין וחליצות הוא דאין כופין, אלא משום עיגון דידה או כל הנך שמנו חכמים בפירוש."

משמעות דבריו, שעיון האישה מצד עצמו הוא עילה לכפות גט על הבעל. ולפי דרכו, בתשובה סי' לא, כתב החכם צבי:

"בעסק ביש אירע בק"ק קראטשין באיש זר... נשא אישה בת טובים, ואח"כ ברח ונלכד בק"ק ליסא יע"א."

ולאחר אריכות בבירור הלכה כיצד לכתוב בגט את שמו של הבעל, דן החכם צבי בשאלת הכפיה בנידון זה, וז"ל:

"אבל לענין עיקר הכפיה וודאי לא נעלם ממכ"ת דאפילו במומר איכא פלוגתא אי כייפינן אי לא, ומי יכניס ראשו לעשות במקום מחלוקת שהוא כמרבה ממזרים בישראל ח"ו. הא מיהא נוכל לכופו שיוציא כל נדונייתא מידו, כמ"ש הראשונים והאחרונים ז"ל והאישה אינה צריכה שבועה דאנן סהדי דכדין מואסת בו, וג"כ נוכל להשביעו בשבועות חמורות ובכל אלות וקללות האמורות בתורה שלא ירחיק ממנה נדוד, ואם לא ירצה להשבע, אלא יאמר שרצונו לברוח ממנה, בכך כופין אותו אליבא דכ"ע בשוטים, שהרי הוא מונע ממנה כל עניני אישות שהם שארה כסותה ועונתה. ובזה

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

מיושב, שאף שהרא"ש ז"ל הרחיק הכפיה באומרת מאיס עלי, בשתי ידיים, עכ"ז כתב בכלל מ"ג סי' י"ג ואישה שבעלה רוצה לילך לארץ אחרת נכון וראוי לכופו לתת גט לזמן, שאעפ"י שבדין מאיס אין כופין, אבל בהולך לו ומונע ממנה כל עניני אישות כופין אליבא דכ"ע. ומה שהוצרך לגט לזמן לפי שיש רשות לבעל לצאת מן העיר כל אחד לפי מה שהוא, כמ"ש בפרק אף על פי. ונמצא שאם ישא יותר מהזמן הראוי, הרי הוא מונע ממנה כל עניני אישות והגט מעושה כדין. אבל במדינות הללו שאין נוהגין ליתן גט על זמן קשה הדבר לכופו לגרש מיד, שהרי הלה יאמר שאינו רוצה לברוח, ושנתחרט על מחשבתו הרעה והאיך נכופנו. וכל זה מבואר בתוס' ורא"ש וטור ושאר פוסקים ראשונים ואחרונים.

העולה מתשובת החכם צבי, שדברי הרא"ש בתשובה לא יאמרו אם אנו רואים שהבעל חזר בו ממחשבתו הרעה שברח מאשתו, אך כשאין ספק שהבעל עושה כל מאמץ לברוח מאשתו, ולעגנה, הרי בעת שנתפס, וכמו בנידון עליו השיב החכם צבי, יהיה מקום לכפותו בגירושין.

גם אם האישה מאסה בו עוד קודם שברח, וכמו שהדבר בנידון דידן, אמנם בטרם ברח לא היינו כופין אותו בגין עילה זו בלבד, מאחר וגם לאחר שהאישה מאסה בו, הבעל מצידו מוכן לקיים את חובותיו לאשתו, וראוי לכך. אך לאחר שכבר ברח ובכך בהכרח מונע מאשתו כל עניני אישות גם לולי שמאסה בו, יש לכופו בגירושין, ואין להימנע מכך בטענה שהרי בין כה וכה כבר מאסה בו עוד קודם בריחתו, מאחר וכעת גם אם תשוב ממאיסותה, כבר אין לה בעל לשוב אליו. וכן עולה מדברי רבינו ירוחם בספר מישרים נתיב כג ח"ה, שכתב:

"כתב מורי ה"ר אברהם בן אשמעאל, כי נראה לו שאישה שאמרה לא בעינא ליה יתן לי גט וכתובה, והוא אמר אנא נמי לא בעינא לך אבל איני רוצה ליתן גט, מסתברא דאין דנים אותה במורדת להפסידה כלום מעיקר כתובה ונדוניא, אלא מיהו משהינן לה תריסר ירחי שתא אגיטא דילמא הדרי בהו, לאחר שנה כופין אותו לגרש"

דהיינו למרות שהאישה החלה במרידה, ואין כופין או מחייבים את הגירושין, כדעת הראשונים החולקים על הרמב"ם, אך אם לאחר מכן גם הבעל הודיע שאינו רוצה בה אך אינו רוצה לתת גט, לאחר י"ב חודש כופין אותו. וזאת מפני שבנסיבות אלו, כבר אינו דומה לטוענת "מאיס עלי" שאין מחייבים גירושין מכיון שאם תחזור בה מטענתה ומרצונה להתגרש, יש לה בעל לשוב אליו, משא"כ כאן.

ובכך יתפרשו דברי החכם צבי, שכתב:

"שאף שהרא"ש ז"ל הרחיק הכפיה באומרת מאיס עלי, בשתי ידיים, עכ"ז כתב בכלל מ"ג סי' י"ג ואישה שבעלה רוצה לילך לארץ אחרת נכון וראוי לכופו לתת גט לזמן, שאעפ"י שבדין מאיס אין כופין, אבל בהולך לו ומונע ממנה כל עניני אישות כופין אליבא דכ"ע."

והנה כל פסק דין לכפיית גט חייב להינתן בבית דין של שלשה, וכפי העולה מהסוגיא במסכת גיטין דף פח, א:

"אביי אשכחיה לרב יוסף דיתיב וקא מעשה אגיטי, א"ל והא אנן הדיוטות אנן, ותניא היה ר"ט אומר כל מקום שאתה מוצא אגוריאות של עובדי כוכבים, אף על פי שדיניהם כדיני ישראל, אי אתה רשאי להיזקק להם, שנאמר ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם, לפניהם ולא לפני עובדי כוכבים, דבר אחר לפניהם ולא לפני הדיוטות א"ל אנן שליחותיהו קא עבדינן"

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ובספר בית הלוי בסוף חלק א' כתב:

"מבואר בגיטין דבעל המוציא בעל כרחו, שהוא מאותן שכופין אותם להוציא דבעי בית דין מהתורה, ורק דאנן שליחותייהו דקמאי עבדינן."

הדבר ברור שאותן נסיבות בהן העילות לחיוב או כפיית הגירושין, אינן יכולות להתברר בטרם דיון במעמד שני הצדדים, לא ניתן לפסוק חיוב או כפיית גירושין בלא דיון במעמד שני הצדדים, דיון שלאחריו בית הדין יקבע את העובדות ופסוק על פיו המציאות שהתבררה בפניו. אך יש לברר מה הדין כשהעובדות העומדות ביסוד הפסיקה לחיוב או כפיית גירושין ידועות לכל וברורות לבית הדין גם בלא דיון במעמד שני הצדדים, האם בנסיבות אלו בית הדין רשאי לפסוק על יסוד הידוע גם בהיעדר הבעל.

נקדים כי בשאלה העקרונית האם בדין תורה ניתן לדון ולפסוק במעמד התובע בלבד, כשהנתבע אינו כאן ומחמת אונס אינו יכול להגיע לדיון, כגון שהנתבע חולה וכיוצא בזה, נחלקו הפוסקים, האם כשם שבנסיבות אלו מקבלים עדים שלא בפני בעל דין כמבואר בסוגיא בב"ק קיב, ב, כמו כן גם את הדיון גופו יכולים לקיים ולפסוק בהיעדרו, או שהקולא בסוגיא מתייחסת רק לקבלת עדים שלא בפני בעל דין, אך לא לעצם הדיון, וגם במקום אונס לא ניתן לפסוק בהיעדרו של הנתבע.

המב"ט חלק א' סי' רפז כתב:

"אף על גב דבשלחו לו ובהני גוויי יכולין לקבל שלא בפני בעל דין, היינו לקבל, מאותו טעם דשלחו לו וכו', אבל לא לדון. וכן מצאתי להרמ"ה זכרוננו לברכה שכתב מדאמרינן כגון שהיה הוא חולה או עדי חולין, הא הכא דלא אפשר למפסק דינא אלא בפניו, אלא הכא לקבלת עדות בלחוד הוא."

וכן הוא בתשובת מהר"ם שיק חלק חו"מ סי' ב' שאין יכולים לדון בלא לקיים "שמוע בין אחיכם", גם אם הנתבע מסרב להתייצב לדיון ולא ניתן לכופו לעמוד לדיון.

לעומת זאת, הרא"ש (בבא קמא פרק י' סי' ג') והטור (חו"מ סי' כח) הביאו את שיטת ריב"א בלשון זו:

"וכתב ריב"א אבל אם היה הנתבע חולה ואומר התובע שיקבלו עדות בחיי הנתבע שלא בפניו כדי שיחזיקוהו בנכסי הנתבע בחייו שאם ימות יצטרך להמתין עד שיגדלו היתומים כי לא ישמעו העדות בעודם קטנים אין שומעין לו לקבל העדות שלא בפניו כדי שיגבה חובו מיד, כי מזל רע שלו גרם שחלה הנתבע ואין מקבלין עדות שלא בפניו לחוב ליתומים שלא כדין"

מלשון הרא"ש והטור שכתבו: "כדי שיגבה חובו מיד כי מזל רע שלו גרם שחלה הנתבע", משמע שבשאר המקרים שנפסקה ההלכה ששומעים עדות שלא בפניו, ה"ה שגובין את החוב לאחר שהעדוה התקבלה.

וכן מהרש"ל בים של שלמה במסכת בבא קמא (פרק י' סי' י'), כתב:

"וה"ה אפילו לא טען, אלא אמר לב"ד אין לי פנאי, ואי אפשר האידנא, ודחה עד יום ג'. וביום ג' שלחו הב"ד אחריו לעמוד לדיון, ולא בא. יכול התובע להביא עדותיו לב"ד, ויעידו שלא בפניו. והב"ד מקבלין אותם, ודנין על פיו."

וכן עולה מתשובת מהרי"ל דיסקין פסקים דף מו, ב אות כא. וע"ע מה שכתב בזה בספר שושנת יעקב על חו"מ סי' יג סק"ב.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

לכאורה, אליבא דשיטת הרמ"ה, המבי"ט ומהר"ם שיק, מאחר שלא ניתן לאכוף על הבעל להתייצב לדיון, כמו בנידון דנן, אין אפשרות לדון בהיעדרו, ובית הדין מנוע מלפסוק חיוב וכפיית הבעל לגירושין, למרות שהדיון אינו מתקיים עקב פשיעתו של הבעל, וככל שנבצר מבית הדין לאכוף על הבעל את ההתייצבות לדיון, לא ניתן פסק דין לחיוב או כפיית גירושין.

אך נראה שבנסיבות בהן העובדות העומדות בבסיס פסק הדין לכפיית גירושין ידועות וברורות לבית הדין בלא ספק, אין מניעה שבית הדין ידון ויפסוק חיוב או כפיית גירושין.

בשאלה זו דנו אודות הגט שניתן בוונציה שבאיטליה בשנת שכ"ו, (גט תמרי-ונטרוב) ולאחר שהבעל ערער על כשרות הגט, דנו בסוגיא זו רבים מגדולי הדור, ודבריהם נאספו בסוף ספר שו"ת מהרשד"ם החדשות (שיצא לאור לאחרונה, ע"י הוצאת זיכרון אהרן, ירושלים תשע"ה).

באותו נידון, המגרש היה ארוס שעזב את עירו עקב סכסוך עם אבי הארוסה, וסרב לכנוס או לפטור בגט. המהר"ם פדוואה נדרש להצלת הארוסה מעיגון לאחר שחלפו שלוש וחצי שנים שהארוס נמנע מלכנוס או לפטור. מהר"ם פדוואה בפסק דינו כתב (שם עמ' קלד):

"ידוע לכל שהיקר כמר שמואל... אירס הבתולה מר"ת תמר... והלך לו ועיגן הבתולה זה ימים רבים ולא בא לכונסה. ובאה הבתולה לפני להתרעם על הארוס שלה ובקשה לכוף אותו שיבוא לכנוס אותה או לפטור אותה בגט. ואף אם אולי אביה פסק לו נדוניה ופושט לו הרגל, אמרה, אני לא פסקתי דבר לכן יבוא לכנוס או לפטור. לכן הנני יוצא למלחמת מצוה... הנני גוזר עליו בגזרת נח"ש שתוך חודש ימים אחרי יראה כתב זה או ישמע ממנו דבר הגזרה, יבוא הנה לכנוס את ארוסתו או ישלח לה גט כשר לפטור אותה. כי דין פסוק הוא שהלכה כאדמון בפרק שני דייני גזירות שהדין עם הבתולה. והנני מבקש את כל מי שהכח בידו שיכוף האיש שמואל הנ"ל בכל מיני כפייה שאפשר לו לעשות שיעשה אחת משתים הנ"ל או לכנוס או לפטור."

באותו נידון, עפ"י פסק דינו של מהר"ם פדוואה כפו את הארוס לתת גט. הארוס ערער על כשרות הגט וטען שכפו אותו שלא כדין וגם מסר מודעה, ובנוסף הארוס טען (שם עמ' קכא) שדנו אותו שלא בפניו ובלא הזמנות והתראות. כל גדולי הדור שדנו בכשרות הגט התייחסו לשאלת הכפייה ולתוקף המודעה כשבמעמד מתן הגט ביטל מודעות כנהוג. אך לא מצאו לנכון לערער על כך שפסיקת מהר"ם פדוואה, הנזכרת, ניתנה ללא דיון במעמד שני הצדדים.

בספר הרמ"ע מפאנו סי' פו, בתשובת רבי יצחק פואה חותנו של הרמ"ע מפאנו, דחה אחת לאחת את הטענות על כשרות הגט, וכן התייחס גם לפסיקת מהר"ם פדוואה שניתנה בהיעדר הנתבע, וכתב:

"חמשית, טען המגרש על מהר"ר ברוך עזיאל יצ"ו שהוא וריעיו גזרו בארץ לא להם ושפסקו בלי הזמנה לדין ושלא שמעו טענותיו ושאינן לשום רב לפסוק דין אלא לסדר לעמוד לדין ועל כל אלה מבקש ממנו שיחזור בו. אמנם יפה השיב הרב שלא נאמרו דברים הללו אלא היכא דמספקא לן מלתא שמא יש לנתבע דברים של טעם שיש בהם ממש להשיב לתובע, אבל בדבר מבואר ופשוט שהדין עם התובע אין מענין את דינו לשמוע שריקות טענות של הבל, ומעשה רב בכיוצא בזה בתשובת מהר"י ויי"ל סי' קמ"ח וקמ"ט יעויין שם כי הרבה חבילות של אמתלאות היו לנתבע להשמט מן הדין ועכ"ז כתב לו הרב הפוסק במשפט חרוץ וגזירת נח"ש שיפייס את התובע אעפ"י שהייתה התביעה גם על נכסי יתומה קטנה, ועוד מה לו למגרש כי נזעק על מהר"ר ברוך עזיאל יצ"ו הרי הוא נגרר בגזרתו אחרי המופלא

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

מהר"ם מפדווה והנלוים אליו שידעו בטוב המאורע שהיה בעיר קצה גבולה
בוניצי"א ונתבררו להם התנאים שנעשו בין החלקים בשעת הארוסין.

מהרש"ם בתשובה חלק ו' סי' קסא הביא מתשובה זו, הסכים עמו וחיזק דבריו.

עוד יצוין כי המהרשד"ם, שנשאל גם הוא אודות הגט הנזכר, בתשובה חלק אה"ע סי' סד,
הסכים עם מהר"ם פדוואה, וכתב על פסק דינו הנזכר:

"אך אם באנו לבאר מציאות ההכרח שהכריחוהו לבא אם היה כדין, גם כי
אני יודע בודאי שכל דברי הרב המופלא מהר"ם מפדוואה ז"ל הם דברי
אלדים חיים, ואחר שמידו היה ההכרח, אין ספק שאין להרהר אחריו כי מי
יבא אחרי המלך."

הרי שהמהרשד"ם קבע שמאחר ומידו של מהר"ם פדוואה יצא פסק הדין הראשון שהורה
לבעל "או כנוס או פטור", אין ספק שאין להרהר אחר פסק דינו, "כי מי יבא אחר המלך."

וכן בתשובת מבי"ט ח"ב סי' קלח השיב באריכות רבה ביחס לכל הטענות שעלו כנגד
כשרות הגט וביחס להליכים שננקטו והעלה שהגט כשר, ובתוך דבריו התייחס גם לפסק דינו של
מהר"ם פדוואה, וכתב כדלהלן:

"ועל דבר אונס הנידויים והחרמות שכתבו על הארוס שתוך ל' יום לכנוס או
לפטור ובשביל שלא קיים החרימוהו, האריך הרב מטריויש לשונו על
הרבנים מכשירי הגט. וחזן מכבודו לא צדק בכל מה שכתב בזה נגדם...
והחכם החזק נר"ו כתב כי אלו החרמות היו על שגזרו עליו הרב המאיר
מפדוואה ושני רבנים עמו אחר זמן הרבה שקדש והלך לו מרחוק שיבוא
ויכנוס או יפטור ועבר על גזרתם ונידוהו כדין. והרב הלוחם במלחמתה של
תורה אמר שהיה שלא כדין מה שגזרו עליו שלא הייתה יכולה לומר או כנוס
או פטור עד שיתן לו אביו הנדוניא שנדר לתת לה ונמשך מזה שהחרמים
של כנוס או פטור היו שלא כדין. ואני אומר כי גם שהייתה האמת אתו מה
שאינו כן, היינו כשבא לויניצי"א ואמרה היא או כנוס או פטור ואח"כ תעמוד
בדין עם אבי אבל, כששלחו אליו גזרה שיבוא לכנוס או לפטור אותה משם,
כדין גזרו שאם ירצה לכנוס חייב לבוא פה מקום מושבה ויכניסנה ואח"כ
יוליכנה למקום שהתנו או למקום מושבו וכמו שכתב ריב"ש ז"ל באותה
תשובה שהביאו וכדאי היה הרב המאיר ז"ל עם חברו שלא יזלזלו בנידוייו
אחר פטירתו... ומכל זה נראה בהדיא כי טענת כנוס או פטור ואח"כ תגבה
כדין היתה."

מאחר ושיטת המבי"ט בתשובה חלק א' סי' רפז הנזכרת, שגם במקום אונס, הגם שמקבלים
עדות שלא בפני בעל דין, אך אי אפשר לקיים את הדיון בהיעדרו של הנתבע, ואע"פ כן המבי"ט
אישר את ההליך שננקט על ידי מהר"ם פדוואה, שהתקיים שלא בפני הנתבע.

הגם שהן המהרשד"ם והן המבי"ט לא נכנסו להדיא לשאלת דיון שלא בפני בעל דין, אך
פשיטא מאחר והם הכירו את כל פרטי הנידון ואת הטענות שעלו, וקבעו שההליך שננקט על ידי
מהר"ם פדוואה היה כדין ושפסק דינו נכון, הרי ברור שהסכימו שבנסיבות אלו שהדבר היה
ידוע, לא הייתה מניעה לדון ולפסוק בהיעדרו של הנתבע, ומהטעם שהתבאר בתשובת הרב
יצחק פואה הנזכרת.

העולה מהאמור: בפנינו מעשה רב של מהר"ם פדוואה שפסק לכוף את הבעל לכנוס או
לפטור בגט, ועל פי פסיקה זו כפו את הבעל לתת גט לאחר שלא כנס במועד שנקבע לו. ומפורש
בדברי מהר"ם פדוואה שהפסיקה שניתנה על ידו לא ניתנה לאחר דיון במעמד הצדדים, אלא

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

הארוסה באה לפניו לקבול על הארוס שברח למקום אחר, ולאחר שהיה "ידוע לכל" שהארוס הלך ועיגן את ארוסתו, ושאינן להצדיק את העיגון עקב טענות שיש לו ביחס לאבי הארוסה. המהרשד"ם, המבי"ט, תשובת רבי יצחק פואה (שבשו"ת הרמ"ע מפאנו) ומהרש"ם הסכימו עמו לדינא, וכן רבים מגדולי הדור שדנו בכל פרטי אותו אירוע, ונאספו תשובותיהם בסוף ספר שו"ת מהרשד"ם החדשות, לא טענו שמהר"ם פדוואה לא נהג כראוי כשפסק את דינו בהיעדרו.

אמנם הפסיקה שם היא: "או כנוס או פטור", ולא פסיקת חיוב או כפיית גירושין בלבד, אך מהר"ם פדוואה פסק כאמור רק מאחר שהיה פשוט לו שבהלכה העקרונית של סדרי הדין בפסיקת חיוב גירושין, אין מניעה לדון ולפסוק בהיעדרו של הבעל שברח ומסרב להתייצב לדיון ומעגן את אשתו, אם הנתונים העומדים ביסוד פסק הדין ידועים לכל וברורים לבית הדין. ככל שהדבר נוגע לשאלת סדרי הדין העקרוניים, אין נ"מ בין פסיקת חיוב וכפיית גירושין, ובין פסיקת "או כנוס או פטור".

מאחר ומהר"ם פדוואה הוא אחד מעמודי ההוראה, וכאמור פסקתו זו מוסכמת, יש מקום לנהוג כן גם בנידון דנן.

גם בשו"ת רבי יהודה מילר (שהיה נכדו של בעל עבודת הגרשוני), בסי' יד פסק חיוב הבעל בגירושין, כשפסק הדין ניתן על פי טענות האשה ובהיעדרו של הבעל שהיה במעמד של "לא ציית דינא", לאחר שהנתונים שהוצגו לרבי יהודה מילר מטעם האשה היו ברורים. ובתוך דבריו כתב:

"פשיטא ופשיטא בנידון דידן בצירוף כל הני אמתלאות אשר רובם ככולם אמיתיות כידוע ומפורסם וידוע על זה כל יושבי שער עירנו כל ישרי לב, שראוי לכופו אף בשוטים שיגרשה ותקח כל הבלאות שעדיין הן בעין הן מנכסי צאן ברזל הן מנכסי מלוג... וא"כ זה יכולין לברר בבירור גמור דלא ציית לדיני ישראל וזה עדותו מבורר דעדיין עומד במרדו דלא ציית לדיני ישראל ודאי מהראוי לכופו."

ולאחר סיום נימוקי התשובה כתב:

"ובאופן הכפיה גם מזה אדבר בעת הצורך. אבל מ"מ בזאת לבי בטוח דכל מורי הוראות בישראל אשר לבם שלם בדבר הזה והדנים דין אמת לאמיתו של תורה יסכימו עמדי ששמעון הנ"ל הוא מחוייב ומצוה עליו לגרשה, דלא תהא אגידא ביה יותר להלכה ולמעשה ע"פ דת תורתנו הקדושה הניתנה לנו למורשה."

יצוין כי גם ביחס לקבלת עדות שלא בפני בעל דין מצינו שניתן לקבל את העדות "בדבר ברור". בנימוקי יוסף על מסכת בבא קמא דף קיב, ב (דף לט, ב) בדפי הרי"ף כתב:

"כתב הריטב"א ז"ל בשם רבו ז"ל דהא דאמרינן דאין מקבלין עדים שלא בפני בע"ד וקטן כשלא בפניו דמי היינו בדבר שאינו ברור ויש בו חשש אבל בדבר ברור שאין בו חשש כגון דצוה אבי הקטן ואמר תנו מנה לפלוני מקבלין עדים שצוה כך ונוקקין דליכא למיחש למידי. וכן לכל כיוצא בזה שהוא ברור על פי העדים בלא שום חשש מקבלין עדים שלא בפני בעל דין."

והובאו הדברים בבית יוסף חו"מ סי' כח, וכן ברמ"א חו"מ סי' קי סעיף ט'.

ומבואר מדבריהם שבדבר ברור, גם מקבלים העדות שלא בפני בעל דין וגם פוסקים את הדין ללא דיון במעמד בעל הדין שהוא קטן.

וכן הוא בספר דברי חיים אבן העזר חלק א' סי' מה, שכתב בלשון זו:

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

"שאלה עדים שהעידו בתורת עדות אם לא יגיד ונשא עונו אודות הקידושין שאמר ראובן שקידש בפניהם שלא היו דברים מעולם שלא שמעו ולא ראו כלל ואחר כך כתבו להבית דין שכל זה הגידו מחמת פחד שהי' להם בפני אבי הבתולה ועכשיו אם יקבלו הבית דין עדות מהם יגידו האמת דברים כהווייתם והעדים הללו קלי הדעת ופוחזים גמורים ולפי הנראה כי ערמתם להוציא ממון מאבי הנערה או לאיזה תחבולה כדרך הנבלים ומסופקים הבית דין אם לקבל מהם עדות מחדש מחמת שהגדה הראשונה הי' שלא בפני בעל דין ולא בפני הבתולה ואם כן יכולים לחזור ולהעיד או לא מהימני לחזור הואיל וכבר העידו ומה שאמרו שהי' מחמת פחד הוא שקר גמור כי אבי הבתולה הוא יקר רוח שפל ברוך נוח לכל:

תשובה. נראה לי דאין צריך הבית דין לקבל עדות מחדש מחמת ד' טעמים: א' כי מבואר בחושן משפט סי' ק"י סעיף ט' וקמ"ט סעיף כ' בדבר ברור מקבלין עדות שלא בפני בעל דין והוא מנמוקי יוסף ז"ל [ב"ק קי"ב ע"ב] ובכנסת הגדולה [סי' כ"ח הגב"י אות נ"ג] מבואר בדבר שהוא לפי דברי העדים ברור בלא שום מיחוש וסכסוך אין צריך לפני בעל דין אפילו לכתחילה. א"כ אין לך דבר ברור מזה שאמרו אין אנו עדים בזה."

לפי זה, בכל מקרה שברור לבית הדין ללא כל ספק שהבעל ברח לחו"ל מעגן את אשתו ומתחמק מלהתייצב לדיון ולא ניתן לאכוף זאת עליו, יִתְשַׁב כ"דבר ברור", ועל יסוד דבר ברור כזה לפסוק לכופו בגירושין.

בהתאם לאמור מתבארת תשובת נופת צופים סי' קט"ו שכתב:

"ראובן שהרחיק נדוד על אשתו זה כמה שנים ושלחו לו מבית דין כמה פעמים ולא רצה לבא, אם יכולה האישה למכור מנכסי בעלה לשכור שליח להביא לה גיטה. תשובה, ברור הוא שאין לך מורד מתשמיש כזה, ואם היא רוצה כופין אותו מיד להוציא וליתן כתובה, וכמו שכתבו בריש סי' ע"ז, ומוכרת היא מנכסיו לפרעון כתובתה מכל אשר תמצא לו, דברשות קעבדה."

הרי שבאותו נידון, שהוא כפי המקרה בנ"ד, פסקו על הבעל כפיית גט וכתובה, ועל יסוד פסיקה זו הורו שניתן לרדת לנכסיו לגבות את הכתובה. ובהכרח מאחר ועילת כפיית הגירושין הייתה ברורה לבית הדין ללא כל ספק, לא הייתה מניעה לדון ולפסוק בהיעדרו, למרות שלא התקיים דיון במעמד שני הצדדים, ולא התקיים "שמוע בין אחיכם" לביורור הנסיבות העומדות ביסוד הפסיקה לכפות את הגט.

וכן מתפרשת תשובת החכם צבי הנזכרת שבה בטרם דנו לכפותו לגט לא התקיים דיון במעמד שני הצדדים במתכונת של "שמוע בין אחיכם", אלא די בכך שהבעל נלכד בעיר אחרת לאחר שברח מאשתו, ושומעים ממנו שאינו מבקש לשוב לביתו. דהיינו לאחר ששמעו זאת מהבעל, הייתה ידיעה ברורה שהבעל מעגן את אשתו, ודי בכך גם ללא דיון במתכונת היסודית של "ועמדו שני האנשים" שבה מתקיים הליך של "שמוע בין אחיכם".

וכן עולה מתשובת המבי"ט שאם הבעל ברח יש לכפותו גם ללא דיון במעמד האישה.

המבי"ט בחלק א סי' עו כתב:

"על הגט שמסר ברוך בן יעקב לר' י"ט נעמן שיוליכנו לאשתו ראינו מה שכתבו משם מבארות שהוצרכו להביאו בערכאות ותבעו ממנו עשרת אלפי' עוט' ונכתב עליו בתורת חוב ונאסר בבית הסוהר עד שאמר שיעשה כל מה שיצוו לו אך בזאת שיכנסו ערבים לפוטרו מכתובת האישה ומזונותיה ומן החוב הנז', וכן עשו שפטרו אותו מן הכל ונכנסו ערבים על זה ואחר כך רצה

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

לכתוב הגט ומסרו ביד כ"ר יום טוב הנז'. ונראה לנו כי גם שכפיה זאת תהיה כפיה גמורה היא כפיה כדין והגט כשר, כיון שהאיש הזה לא היה מקיים מה שחייב לאשתו מן התורה בשארה ועונתה כי יש כמה שנים שהניחה עגונה והולך נע ונד מעיר לעיר ונישא בכל מקום שמוצא ומעולם לא שלח לה שום דבר והרי כתוב בטור סימן קנ"ד האומר איני זן ואיני מפרנס או שאינו רוצה לשמש כופין אותו ויוציא מיד ואין לך איני רוצה גדול מזה שיש כמה שנים שנפרד ממנה ולא רצה לשלוח לה מזון ולא קרב אליה ונשא נשים אחרות והולך ובורח ממקום למקום וכמו שכתב הרמב"ם ז"ל פ"ד מהלכות אישות המורד על אשתו ואומר איני בא עליה וכו' מוסיפין לה וכו' כל זמן שתראה היא לישיב וכו' וכתב בעל מ"מ לפי שאם לא רצתה כופין אותו לגרשה כיון שאינו רוצה להיות עמה וכן על מה שכתב פי"ב שאם אינו יכול ליתן לה אפילו לחם שהיא צריכה לו שכופין אותו להוציא ותהיה כתובתה חוב עליו וכו' כתב מ"מ שאפילו למאן דפסק כשמואל וכו' אם אין יכולין לכופו לזון יכפוהו להוציא והוא דבר ידוע בנדון זה שאינם יכולין לכופו זה האיש לזון שהולך מעיר לעיר ומשתמט ממי שתובע ממנו מזונות לאשתו ולכן כפיה זו כדין היא, כ"ש שמחלו לו כל סכי כתובתה וגומר ומגרש לה כי הא דרב הונא תלוה וזבין וכו' דהוי כמו מכר וכמו שכתב הרשב"א ז"ל בתשובותיו. ובכתיבת הגט ראינו גם כן כמה גמגומין, ועם כל זה נראה לנו לסמוך עליו בשעת הדחק שלא תשאר זו עגונה ולבקשת השליח הנזכר שהשתדל וטרח זה כדי שלא תשאר האישה עגונה כתבנו מה שנראה לנו.

תשובת המבי"ט הובאה בקצרה בשו"ת לב מבין אה"ע סי' קל.

משמעות תשובת המבי"ט שבאותו נידון לאחר שהבעל נטש את אשתו והותירה עגונה ונדד ממקום למקום, לא התקיים דיון בבית דין במעמד שני הצדדים. בנידון המבי"ט במקומו של הבעל כפו אותו לשלוח גט על ידי שליח לאשתו כדי שלא תשאר עגונה.

למרות שכאמור לעיל, המבי"ט הוא מהסוברים שהסוגיא בב"ק דף קיב, ב נאמרה רק ביחס לקבלת עדים שלא בפני בעל דין במקום אונס, אך הדין עצמו לא יוכל להיעשות שלא בפני בעל דין, אך ככל שהדבר נוגע לפסיקת כפיית גירושין, לא מצא המבי"ט לנכון להורות שיתקיים דיון במעמד שני הצדדים, אלא די בכך שבית הדין במקומו של הבעל נוכח שהבעל ברח מאשתו. וכשקיימת ידיעה ברורה שהבעל מעגן את אשתו, ניתן לכופו בגט גם ללא דיון במעמד שני הצדדים.

בשו"ת משפטים ישרים חלק א' סי' תלו פסק בנידון דומה לנידון דנן לחייב את הבעל בגירושין, והסתמך על תשובת המבי"ט, וז"ל:

"... רבו הימים ובעלה הנזכר לא פקד אותה, והנה הוא הולך מעיר לעיר וממקום למקום, ולא עוד אלא שהוגד לנו כי בעלה הגיע עד עיר תונ"ס ונשא שם אישה ועבר על שבועת אלדים שלא ישא אחרת. והיא כאשר צר לה במחנינו זה גלתה למתא מראכ"ש למקום אבותיה, וגם שם לא מצאה מנוח לכף רגלה והיא ברעב ובצמא וכו' וחכמי מראכ"ש כתבו לה מעשה בדי"צ, לשולחו למתא תונס לב"ד שלשם להוכיח לאיש הזה על אשר עזב אשתו ובניו ועל עוברו על שבועת אלדים שלא ישא אישה אחרת, ושהאישה עמדה לפנייהם ותובעת גיטה וכתובתה כמו שראינו מעשה ב"ד הנז' כו"ת. כן עמדו לפנינו מדברי בעד האישה לכתוב להם מה שיחייב הדין לבעל הנזכר ולכן אנחנו אומרים שמשני צדדים מחויב הבעל לגרש אשתו הנזכרת ולפרוע כתובתה הן מצד שנשא אחרת, ומספר כתובתה נלמוד שאם ישא אישה אחרת עליה שיפרע לה כ"מ שהחזיק לה על עצמו ויפטור אותה בגט

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

כריתות וכו'. ואפילו אם לא נשא אחרת מצד שברח עליה והניחה עזובה בלא שאר כסות ועונה חייב לגרש ולפרוע כתובה וכמ"ש באה"ט קנ"ד סק"ח וז"ל וכתב מהר"י מטראני ח"א סי' נ"ט אין לך אינו רוצה גדול מזה שיש כמה שנים שנפרד ממנה ולא רצה לשלוח ולא קרב אליה והולך ובורח ממקום למקום עי"ש עכ"ל. וכן הוא נדון זה ממש. וכתב בס"ק א' כל היכא דכופין להוציא וליתן כתובה אם לא יכפוהו לגרש כגון דליתיה קמן והאישה תובעת כתובה ב"ד יורדין לנכסיו ומגבין לה כתובתה הרד"ך וכו' עכ"ל ולכן דינא הוא באישה זו שכתובתה קמא עליה ויורדין לנכסיו, והיא קודמת לכל בע"ח המאוחרין לה."

הרי בהסתמך על תשובת המבי"ט, פסקו לחייב את הבעל בגט ובכתובה, לאחר שברח ועזב את אשתו ונשא אחרת, וכל זאת גם ללא דיון במעמד הבעל, שלא התאפשר עקב בריחתו. וכתוצאה מפסיקה זו, הורו לרדת לנכסיו ולגבות כתובתה.

וכן עולה מתשובת הרשב"ש סי' מו שיש לכפות גט בנסיבות אלו, ואף הוסיף הרשב"ש לחדש שניתן לכפות גם בלא תביעה מצד האישה ובהיעדר הליך משפטי מקובל במעמד שני הצדדים שבו מתקיים "שמוע בין אחיכם", וז"ל:

"מי שהניח אשתו עגונה והלך לעיר אחרת למדינת הים, אם הבית דין שבאותה העיר יכולים לכופו לתת גט זמן לאשתו מדינא אף על פי שהיא לא תבעתו בגט, או אינן רשאים בכך כיון שלא תבעתו. ונפקא לן מינה שאם אינן יכולים לכפותו מן הדין וכפאוהו הוה ליה גט מעושה בישראל שלא כדין דאמרינן בפרק המגרש דפסול ופוסל, ואם רשאים בכך הוה ליה גט מעושה בישראל כדין וכשר.

ונראה לי שרשאים הם הבית דין בכך אף על פי שלא תבעתו, שהרי כל ישראל הם בעלי דינים מחמת עגון. ותדע לך שהרי אין מקבלים עדות שלא בפני בעל דין כדאמרינן בפרק הגוזל בתרא, ובעדות אישה מעשים בכל יום שמקבלים. וכן נראה פשוט מכמה מקומות מהמשנה ומהגמרא.

ונראה לי שהטעם הוא כי כל ישראל בעלי דין בכל דבר שמסור לערוה, וגם בדבר העונות דנפיק מיניה חרבא שהרי כמה חללים הפילה ורבים ועצומים עד הארץ הכריעה והשפילה, ופריצי עמנו פרצות פרצו, וזנו ולא יפרוצו. וחובה על כל ישראל וכל בתי דינים לגדור פרצות לבל ישוטטו השועלים בחוצות. הלכך הוה להו בעלי דין בדבר בקבלת עדותם, וכן בתביעתם לענייני גט אף על פי שלא תבעתו האישה, דכלהו הוה בעלי דין בדבר."

ובתשובה נוספת בסי' תקל המשלימה את התשובה בסי' מו כתב הרשב"ש:

"בענין הגט שצויתי לכוף לגרש לזמן, לא כתבתי אלא מה שהדין מחייב ומה שנמצא בזה לראשונים ז"ל ומה שהבאתי אני ראייה לסברא זו, שלחתי לספרד ליד החכם ר' אברהם קנקיאי ושמו בדברי כמו שכתב לי בכתבו. ועוד הוספתי דברים שאפילו אין האישה תובעת גט ואינה בכאן והבעל רוצה להרחיק נדוד שבית דין מכריחין אותו לתת לה גט לזמן כמ"ש למעלה בסימן מ"ו. ואותם הנבלים הסכלים המשלחין רסן לשונם, לא מסתיא דלא גמרי אלא דמשבשי מאן דסבר וגמיר, ומאן דאיסורא זוטא כאיסורא רבא בעיניה אמיר וטוב ברע לא ימיר, ואינם כדאי להשיב על דבריהם שאף מן הדין ממעשיהם הרעים אסור להביט אל פניהם."

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

עיינן עוד בספר אבני נזר (אה"ע סימן רלח ס"ק כ), בספר דבר שמואל להגאון רבי שמואל עמאר זצ"ל (חלק אה"ע סימן מד), בספר דברי שמואל (ארדיטי) סי' יז ובספר משנה הלכות (חלק יז סימן פב) שהביאו מתשובת הרשב"ש והסכימו עמו.

הגאון רבי אליעזר גולדשמידט זצ"ל (בפד"ר חלק ב עמוד 35) באר את דינו של הרשב"ש וכתב:

"הרי שאף שנידון הרשב"ש הוא בעיקרו ענין שבין אדם לחברו, סכסוך בין בעל ואשתו, וכלל הוא שברייב שבין אדם לחברו אין לבית הדין לדון בלי תביעה, אבל הואיל ויש כאן ענין עגון, ועיגונה של בת ישראל הוא דבר כללי ולא פרטי, וכל ישראל ובית הדין בראשם חייבים לדאוג לכך שבת ישראל לא תתעגן, כל ישראל ובית הדין הם בעלי דין והם התובעים, והרי זה ממש כאילו תבעה האישה בעלת הדין בעצמה."

למרות זאת, אין ספק שבנידון הרשב"ש לא יכול להתקיים בירור טענות שני הצדדים בדרך כוונה, וזאת בהיעדרה של האישה מהדין. והגם שגורם אחר, שהוא בית הדין במקומו של הבעל, קיבל מעמד של "בעל דין", עדיין הדבר ברור ופשוט שאין זה "בעל דין" היכול להציג טענות מהותיות לגופה של תביעת הגירושין ולהבהיר את הרקע לפירוד וכיוצא בזה, ובנידון הרשב"ש אותו בעל דין אפילו אינו יכול לטעון שהאישה דורשת להתגרש, אלא רק להביע את התנגדותו לכך שהבעל עזב את אשתו ומעגן את אותה. לאחר הליך כזה המתקיים במעמד הבעל ואותו בעל דין חסר יכולת טענה, עדיין לא ניתן לקבוע שבטרם כפו על הבעל את הגירושין, התקיים "שמוע בין אחיכם" ראוי הנדרש בכל הליך שיפוטי. למרות זאת, הורה הרשב"ש שמאחר ולבית הדין אין ספק שהבעל מעגן את אשתו, די בכך לפסוק לכפותו בגירושין, וזאת מאחר שבפני בית הדין דבר ברור שהבעל מעגן את אשתו.

על כן בהכרח שתשובות הרשב"ש, המבי"ט, משפטים ישרים ונופת צופים מתאימות לפסק דינם של מהר"ם פדוואה ורבי יהודה מילר, ומהם אנו למדים שהיות שהדבר נוגע לכפיית הבעל בגירושין עקב עיגון האישה בעזיבתו אותה, די בכך שלבית הדין התברר בדרך שאין בה ספק, שהבעל עזב אותה ומעגן אותה. בנסיבות אלו הבעל אינו יכול לטעון כנגד בית הדין שעליהם להימנע מפסיקת דין לכפיית הגט בכך שלא ניתן לקיים דיון משפטי במתכונת של "שמוע בין אחיכם".

ונראה שגם מהר"ם שיק בתשובתו (חו"מ סי' ב') הנזכרת מסכים לאמור, וז"ל מהר"ם שיק:

"כל זה ביארתי לפי דעת הסמ"ע והש"ך ושאר האחרונים שהביאו. אמנם אפי' להב"ח והתומים והקצה"ח שהסכימו עמו בדיעבד אפילו שלא בפניו מהני. היינו אם כבר שמעו טענותיו אפילו שלא בפניהם. אבל אם לא ידעו כלל טענותיו בוודאי אין דיניהם דין, וכ"כ הכנה"ג סי' י"ז אות ל"א:"

הרי שאלו שאליבא דשיטת הב"ח חו"מ סי' יג, התומים ס"ק ד' וקצות החושן ס"ק א' אם טענותיו של בעל הדין ידועות לבית הדין בדיעבד דינם דין גם בלא דיון במעמד הצדדים, וכשבעל הדין בורח מהדין ולא ניתן לאכוף עליו להתייצב לדיון, כדיעבד דמי. אמנם כנה"ג (סי' יז אות לא) שהביא מהר"ם שיק מביא מתשובת לחם רב סי' פז שאין מקום לפסוק בלא שמיעת בעלי הדין כשהדין סבור שכבר יודע כל מה שיש בלבכם לטעון. היינו כשהדין תלוי בטענות אלו או אחרות, אין לדיין לקבוע מראש, שכבר ברור לו בלא דיון מה שבעל הדין יטענו. אבל כשהפסיקה מיוסדת על נתונים שאין בהם כל ספק, כגון שידוע לכל שהבעל ברח ומעגן את

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

אשתו, וזו מצד עצמה עילת כפיית גירושין, די בכך לפסוק, ומעשה רב של מהר"ם פדוואה הוא היסוד לפסיקה זו.

וע"ע בשו"ת זקן אהרן תניינא סי' קכז וכן בספרו חושן אהרן סי' יג ס"ו שכתב ביחס לראיות שהביאו התומים סי' יג סק"ד וקצות החושן סק"א להוכיח כשיטת הב"ח, שבאותם מקרים, מאחר שהדין ברור אין צורך בשמיעת בעלי הדין. וז"ל:

"לא נצרך בפניהם כי אם בדין כזה שיש בו טענות, משא"כ בהיא דנכסי יתומים וקטן ונפרעין שלא בפניו, מיירי בע"כ שהטענות ידועות לנו ואין צורך לשמוע מבעלי דינין, וכגון שיש שטר או עדים שלא יחסר לדין זה לשמוע עוד שום טענה, דאל"ה פשיטא שאין נזקקין לזה דאולי כשהיה הבע"ד בפנינו היה טוען דברים הגורמים לזכותו, אלא ע"כ דהטענות ידועות ואין מה להוסיף עליהם ולכן בכה"ג פוסקין הדין גם שלא בפניהם."

עיי"ש בחושן אהרן טעם נוסף המתאים לשליח בי"ד המקבל טענות נשים יקרות שאינן מגיעות לדין, אך עכ"פ ביסוד הדברים הסכים לכך שאם הנתונים והטענות כבר ידועים לבית הדין, ניתן לדון בהיעדר הנתבע שאינו מגיע לדין.

על כן אין לתלות את הוראת מהר"ם פדוואה וסיעתו במחלוקת הב"ח והסמ"ע והש"ך בסוף סי' יח שחלקו עליו. מאחר שמחלוקת זו מתייחסת לנסיבות הרגילות שחייב להתקיים דיון לבירור התביעה ובלא שמיעת טענות בעלי הדין אין לבית הדין את הידיעה הברורה אודות העובדות העומדות ביסוד הפסיקה. ולכן בנסיבות אלו קיים הכרח לקיים את הדיון במעמד שני הצדדים, אלא שנחלקו האם בדיעבד מהני שלא בפני בעל דין, ואם ירצה יוכל לבקש לסתור את הדין. מה שאין כן כשהנתונים והעובדות ידועות לבית הדין בלא ספק, בכהאי גוונא לכולי עלמא אפשר לפסוק על פיהן, לרבות חיוב או כפיית גירושין.

ועיינן בתשובת הגאון רבי י"ש אלישיב זצ"ל שהובא בספר קובץ תשובות ח"א סי' קפא (הודפסה בספר כפיה בגט בתחילתו) וח"ג סי' רב המתייחסת לאותו נידון וממנה עולה שככל שעילת הכפייה אינה ברורה וחייבת להתברר באמצעות שמיעת טענות הצדדים, אין לקיים דיון במעמד האישה בלבד, ולפסוק לכפות גירושין, מאחר שהאישה תוכל לטעון ככל העולה על רוחה ביודעה שהבעל אינו מוכן להתייבב לדין. אך עפ"י האמור יש לבאר בדבריו, שבנידון דין שהעילה ברורה, והבעל בורח מהדין, אין צורך בשמיעת טענות במעמד של דיון בבית הדין לצורך פסיקת חיוב או כפיית הגירושין.

על כן בנידון זה, למרות שלא התאפשר לקיים דיון במעמד שני הצדדים לבירור הנסיבות העומדות ביסוד הפסיקה לכפיית הגירושין מאחר שהבעל במעשיו, שברח לחו"ל ולא שב, מעגן את אשתו ומונע את הדיון ואין בכך כל ספק אין מניעה לפסוק כפייתו בגירושין.

בספר עונג יו"ט סי' קסח (בסופו), כתב:

"מה שנסתפק כבודו באיש אחר רע מעללים שיצא משפטו מהממשלה הרוממה לשלחו לארץ גזירה ולעבוד שמה עבודות קשות. ואינו רוצה לגרש את אשתו. אם יכולים לכופו ע"י א"י שיגרשנה.

והנה בוודאי האיש הזה מדינא הוא מאותן שכופין להוציא אף ע"י כותים... הכא בהאי עובדא מונע מכל וכל דכיון שהוא בשבי לעבודה קשה במה יפרנסנה גם לא יבא אל ביתו לעולם. ואף שהוא אנוס בדבר עכשיו. הא לא עדיף מנולד לו ריח הפה דכופין אעפ"י שהוא אנוס. ברם דא צריך להודיע בענין כפי' ע"י עכומ"ז שמתחילה צריכין להושיב ב"ד של שלשה שיגידו

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

להבעל שעפ"י דין תוה"ק חייב לגרש את אשתו ואז אם יגרש ע"י עישוי שיאמרו לו הנכרים עשה מה שב"ד אומרים לך מהני. אבל מתחילה צריך הבעל לשמוע מפי ב"ד של ג' שצריך לגרש...

והנה במשנה איתא שאומרים לו עשה מה שישראל אומרים לך... לכן וודאי דיש לחוש לדעת האומרים דבעינן שהנכרים אמרו לו עשה מה שהב"ד אומרים לך אחר שהגידו לו הב"ד שעפ"י דין מחויב לגרשה.

העולה מתשובת העונג יו"ט שאין צורך לקיים מעמד של דיון, "שמוע בין אחיכם", במעמד הבעל והאשה, אלא רק הפסיקה לכפיית הגט חייבת להינתן על ידי בית דין של שלשה, והבעל צריך לשמוע מהם שכך פסקו. אך נראה פשוט שאין צורך שהבעל ישמע זאת מחברי בית הדין בדרך בלתי אמצעית, אלא די בכך ששלשת חברי בית הדין חתמו על פסק הדין ושלחו לו, ובכך הוא יודע שמוטלת עליו המצווה לשמוע לדברי חכמים שהם בית הדין שפסק את כפיית הגירושין, מאחר וזו תכלית הפסיקה, ותכלית זו מתקיימת גם בדרך של העברת פסק הדין לעיונו. ועיין עוד בתשובה שם שהכפייה על הגירושין היא כפייה כדין, אך כפייה למינוי השליח אינה נחשבת כפייה כדין, ויש להסדיר את הגט שלא באמצעות שליח. ובלאו הכי, נכון שלא להסדיר באמצעות שליח הולכה מחשש שהבעל יבטלו.

מסקנת הדברים: תביעת הגירושין הוגשה לפני חמש וחצי שנים, התקיימו דיונים במעמד שני הצדדים לבירור התביעה וניתן פסק דין לחיוב הבעל בגירושין, מהעילות המפורטות באותו פסק דין. מזה שלוש וחצי שנים הבעל ברח לחו"ל ומסרב לשוב ומתחמק מלהתייצב לדיון, על כן יש לכפות את הבעל בגירושין מאחר שהוא מעגן את אשתו שלא כדין.

אמנם כבר התקיימו דיונים במעמד הצדדים, ובית הדין שמע את טענותיהם ובית הדין פסק לחייבו בגירושין. אך ביחס לעילה הנ"ל העומדת ביסוד הפסיקה לכפיית הגירושין, עקב בריחתו לא התאפשר לשמוע את טענותיו, ולמרות זאת, מאחר שהבעל במעשיו מונע קיומו של דיון, ובנוסף הדבר ידוע לכל ואין ספק בכך שהבעל ברח ומסרב לשוב לארץ, די בכך והפסיקה לכפיית הגירושין תוכל להיעשות על יסוד הדברים הידועים לנו, למרות שלא התקיים דיון לבירור עילה זו.

הסדרת הגט תיעשה לאחר שהבעל יקבל לעיונו את פסק הדין, ובתיאום עם בית הדין.

הרב אוריאל לביא – אב"ד

אני מצטרף לדברי ידידי הרה"ג אוריאל לביא שליט"א שיש לכפות את הבעל למתן גט. אוסיף הערה: בנדון דידן, אין מדובר באישה שטענה מאיס עלי בעלמא, אלא טענה כנגדו טענות על התנהגות של אלימות חמורה כלפיה, הנובעת מהפרעה נפשית. הבעל סירב להיבדק ולברר לנו מהו מצבו הנפשי. משום כך, חויב בגירושין וייתכן שהיה מקום גם לכפותו רק בשל עילה זו. הדברים לא הגיעו לידי כך, לאחר שברח מהארץ וסירב להתייצב לדיונים בבית הדין למרות שליחים שנשלחו אליו מטעם בית הדין שיסכים למתן הגט, או לחזור לארץ ולהופיע לדיונים בבית הדין. בוודאי שכעת, לאחר שנוספה עילה נוספת, כאשר הוא מונע מאשתו כל ענייני אישות, ניתן לכפותו ללא פקפוק.

הרב חיים בזק

אף אני מצטרף למסקנה שיש לכפות את הבעל לגרש את אשתו.

הרב יוסף יגודה

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

בהתאם לאמור אנו פוסקים שיש לכפות את הבעל עד שיאות לתת גט. אך קודם לכן יש להמציא לידי הבעל את פסק הדין החתום על ידי שלושת חברי בית הדין שפסקו לכפותו בגירושין.

מבוקש שהגורמים המופקדים על ביצוע הכפייה יהיו בקשר שוטף עם בית הדין על מנת שההליך יוסדר בדרך נכונה, לרבות הדרך הנכונה לסידור הגט, בנסיבות שיגיעו לשלב זה.

ניתן לפרסם את פסק הדין באמצעות הנהלת בתי הדין לאחר השמטת פרטי זיהוי הצדדים. זיהוי הבעל מאושר ככל שהדבר נחוץ לקיום פסק הדין.

ניתן ביום י"ב אייר תשע"ז (08/05/2017).

הרב יוסף יגודה

הרב חיים בזק

הרב אוריאל לביא – אב"ד